

учение о тактической операции / В. А. Образцов // Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юрист, 1995. – С. 75–86. **33.** Серова Е. Б. Криминалистическое учение о тактических приемах, комбинациях и операциях / Е. Б. Серова // Курс криминалистики : в 3 т. – Т. 1 : Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 478–482. **34.** Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В. Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – № 1. – С. 368–382. **35.** Цветков С. И. К вопросу о формировании частной криминалистической теории тактических операций / С. И. Цветков // Проблемы первоначального этапа расследования: : сб. науч. тр. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. – С. 31–39. **36.** Комаров И. М. Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений : монография / И. М. Комаров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 304 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2012

Исследованы проблемы определения места тактических операций в системе криминалистики. Анализируются различные точки зрения ученых-криминалистов относительно рассматриваемой проблемы. Обосновано, что перспективным направлением выступает разработка частной криминалистической теории тактических операций, что в дальнейшем должно содействовать обогащению общей теории криминалистики.

The problems of determining the place of tactical operations in the system of criminology are researched. The various points of view of scientists-criminalists on the considered problem are analyzed. It is reasonable, that the development of a particular criminalistics theory of tactical operations comes forward perspective direction, which in future must contribute to enriching of general theory of criminalistics.

УДК 343.98

В. М. Щерба

Провадження в суді присяжних за новим КПК України

Проаналізовано деякі аспекти провадження в суді присяжних за новим КПК України.

У ч. 4 ст. 124, ч. 1 ст. 127 Конституції України проголошено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Окремі питання цієї проблематики розглядали такі науковці, як В. Д. Бринцев, А. Б. Войнарович, С. О. Іваницький, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, П. І. Репешко, В. І. Шишкін, Н. С. Юзікова тощо. Однак їх дослідження були проведені до регламентації у кримінально-процесуальному законі участі присяжних.

13 квітня 2012 р. Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) [1]. У параграфі 2

© Щерба В. М., 2012

гл. 30 цього Кодексу йдеться про провадження в суді присяжних. Отже актуальним для розгляду є питання про врегулювання у КПК порядку кримінального провадження в суді присяжних, дослідження якого є метою цієї статті.

Участь присяжних у кримінальному судочинстві є визнаною необхідністю, оскільки відповідно до ст. 5 Конституції України народ є єдиним джерелом влади в Україні і здійснює свою владу безпосередньо через органи державної влади, однією з гілок якої є судова влада [2, с. 119].

У ст. 383 КПК визначено, що кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил цього Кодексу з особливостями, встановленими параграфом 2 гл. 30. Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого ч. 3 ст. 331 цього Кодексу, судді і присяжні вирішують спільно.

Про роз'яснення права на суд присяжних йдеться у ст. 384 КПК. Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних подається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних.

Порядок виклику присяжних регулюється ст. 385 КПК. Після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Письмовий виклик має бути вручений під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. У виклику зазначаються день, час і місце проведення судового засідання, права та обов'язки присяжного, перелік вимог до присяжних, а також підстави для увільнення їх від виконання обов'язків, припис про явку, а також обов'язок присяжного (чи іншої особи, яка одержала виклик для передачі його присяжному) невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки. На підставі письмового виклику роботодавець зобов'язаний звільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя.

Громадяни, які внесені до списку присяжних і можуть бути викликані до суду як присяжні, визначаються згідно із Законом

України «Про судоустрій і статус суддів». Потрібно зазначити, що Законом від 13 квітня 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» до гл. 3 Закону «Про судоустрій і статус суддів» внесені суттєві доповнення щодо статусу присяжного, списку присяжних, вимог до присяжного, підстав і порядку звільнення від виконання обов'язків присяжного, залучення присяжних до виконання обов'язків у суді, гарантій прав присяжних.

Права присяжного визначені у ч. 1 ст. 386 КПК. Присяжний має право: брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні; робити нотатки під час судового засідання; з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються; просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Про обов'язки присяжного йде мова у ч. 2 ст. 386 КПК. Присяжний зобов'язаний: правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених цим Кодексом або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе; додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого; не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду; не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відбір присяжних у суді регламентований ст. 387 КПК. Такий відбір здійснюється після відкриття судового засідання. Головуючий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі в судовому розгляді. Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити собі самовідвід.

Головуючий з'ясовує, чи немає передбачених цим Кодексом або законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина як присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами. Для

з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжного в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений з дозволу головуючого можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Кожному з присяжних, які з'явилися, учасники судового провадження можуть заявити відвід з підстав, передбачених ст. 75 і 76 КПК. Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох професійних суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі якщо судді не прийшли до одногосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або самовідводом чи відводом присяжного, присяжний вважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним.

Якщо після виконання вимог, передбачених ч. 1–5 ст. 387 КПК, присяжних залишилось більше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, присяжні визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа присяжних, що не були звільнені або відведені від участі в розгляді кримінального провадження.

Якщо в результаті виконання дій, зазначених у ч. 5 ст. 387 КПК, присяжних залишилось менше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, секретар судового засідання за вказівкою головуючого викликає присяжних додатково. Після відбору основних присяжних відбирається двоє запасних присяжних з додержанням зазначених у ст. 387 КПК правил. Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано. Запасні присяжні під час судового засідання постійно перебувають на відведених їм місцях і до ухвалення вироку можуть бути включені до складу основних присяжних у разі неможливості кого-небудь з основних присяжних продовжувати участь у судовому розгляді. Про заміну вибулих основних присяжних запасними суд присяжних виносить ухвалу.

Статтею 388 КПК передбачено приведення присяжних до присяги. Після закінчення відбору основних і запасних присяжних вони займають місця, відведені їм головуючим. За пропозицією головуючого присяжні складають присягу такого змісту: «Я (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю виконувати свої обов'язки чесно і неупереджено, брати до уваги лише досліджені в суді докази, при вирішенні питань керуватись законом, своїм внутрішнім переконанням і совістю, як личить вільному громадянину і справедливій людині». Текст присяги зачитує кожен присяжний, після чого підтверджує, що його права, обов'язки та компетенція йому зрозумілі.

У ст. 389 КПК вказано про недопустимість незаконного впливу на присяжного. Прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього су-

дового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Порядок усунення присяжного встановлений ст. 390 КПК. Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження у таких випадках: 1) у разі невиконання присяжним обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 386 цього Кодексу; 2) за наявності обґрунтованих підстав вважати, що присяжний у результаті незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кримінального провадження відповідно до закону.

Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуючого рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється мотивованою ухвалою. У разі усунення присяжного до складу суду включається запасний присяжний, після чого судовий розгляд продовжується, або, у разі відсутності запасного присяжного, здійснюється відбір нового присяжного в порядку, передбаченому параграфом 2 гл. 30 КПК, після чого судове провадження розпочинається спочатку.

У ст. 391 КПК визначений порядок наради і голосування в суді присяжних. Нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені ст. 368 цього Кодексу, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей щодо того, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування. Кожен зі складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка прийняла рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення.

Зі змісту ст. 383–391 КПК можна дійти висновку, що процедура провадження у суді присяжних детально врегульована. Разом із тим підхід до регламентації цього провадження, на наш погляд, є принципово невірним. Пояснюється це тим, що відповідно до ч. 3 ст. 382 КПК усі питання, пов'язані з судовим розглядом, професійні судді і присяжні вирішують спільно.

Професійні судді разом з присяжними повинні вирішити такі питання: 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; 2) чи містить це діяння склад кримінального правопору-

шення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений; 3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення; 4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення; 5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме; 6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати; 7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і якщо так, на чию користь, в якому розмірі та в якому порядку; 8) чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності; 9) чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого ч. 2 ст. 94 Кримінального кодексу України; 10) чи слід у випадках, передбачених ст. 96 Кримінального кодексу України, застосувати до обвинуваченого примусове лікування; 11) чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя; 12) що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами; 13) на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі; 14) як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Таке провадження не має нічого спільного з судом присяжних у класичному його розумінні. За схожою процедурою раніше розглядалися кримінальні справи професійними суддями за участю народних засідателів. Тому у КПК необхідно врегулювати порядок кримінального провадження таким чином, щоб формою реалізації повноважень суду присяжних було лише вирішення питання про факт – про винуватість або невинуватість обвинуваченого, а також заслуговує чи ні він поблажливого ставлення.

Саме так вирішено це питання у кримінально-процесуальному законодавстві інших країн. Так, наприклад, КПК Російської Федерації передбачає залучення присяжних до розгляду кримінальної справи для вирішення двох питань – про винуватість або невинуватість підсудного, а також заслуговує чи ні засуджений поблажливого ставлення. Під час їх з'ясування законодавством передбачені ще три окремі питання, на які присяжні повинні відповісти: 1) чи доведено, що мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; 2) чи доведено, що діяння вчинив підсудний; 3) чи винен підсудний у вчиненні злочину [3].

На наш погляд, у КПК України також слід так врегулювати процедуру провадження в суді присяжних, щоб за результатами судового розгляду присяжні без участі професійних суддів вирішували такі питання: 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; 2) чи винуватий він у вчиненні цього діяння; 3) чи заслуговує обвинувачений на полегкість.

Суд присяжних повинен бути створений за ознаками англо-американської моделі участі народу у відправленні правосуддя. Ознаки такої моделі відповідають природі слова «присяжні», тобто

«люди, які дають присягу з приводу того, що виноситимуть самостійно вердикт об'єктивно і справедливо» [4, с. 6].

Список літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство на 19 листопада 2012 року. – К. : Паливода А. В., 2012. –382 с. 2. Репешко П. І. До питання реалізації принципу участі народу у здійсненні правосуддя / П. І. Репешко // Судова реформа в Україні. Проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. 18–19 квіт. 2002 р. – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 119–122. 3. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М. : Проспект ; КНОРУС, 2009. – 224с. 4. Войнарович А. Б. Участь народу у здійсненні правосуддя у кримінальних справах за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Войнарович Альона Богданівна. – К., 2012. – 19 с.

Надійшла до редколегії 05.07.2012

Проанализированы некоторые аспекты производства в суде присяжных согласно нового УПК Украины.

Some aspects of proceedings in the jury trial according to the new Criminal Procedural Code of Ukraine are analyzed.

УДК 343.13(477)

О. О. Юхно

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА У СУЧАСНОМУ СТАНІ РОЗВИТКУ І УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розглянуто актуальні проблеми подальшого реформування досудового слідства у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, сформульовано пропозиції щодо шляхів їх вирішення на сучасному етапі розвитку кримінального судочинства в Україні.

Перед Україною продовжують стояти завдання щодо розбудови ефективної правової держави, підвищення вимог до забезпечення прав і свобод та дотримання законності в діяльності правоохоронних органів, що неможливо без існування сучасного кримінального процесуального законодавства та інститутів його забезпечення. Але на сьогодні окремі правові інститути, у тому числі й досудового слідства, ще не набули достатнього розвитку та відповідного реформування, що перешкоджає належно забезпечувати їх функціонування.

Права людини як соціальний інститут унікальні за характером, важливістю, обсягом соціально-гуманітарних проблем, акумульованих ними. Вони концентровано виражають і визначають правове становище людини у будь-якому суспільстві. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і

© Юхно О. О., 2012